

FRAZEOLOGIJA IN NJENA FUNKCIJA V ČASOPISU SLOVENSКИH IZSELJENCEV V ARGENTINI

Prispevek obravnava frazeologijo v časopisu slovenske izseljenske skupnosti v Argentini z dveh vidikov, ki med seboj na prvi pogled niti nista neposredno povezana. V prvem delu so frazeološke enote opazovane kot ekspresivna jezikovna sredstva, optimalna za izpolnjevanje apelativne funkcije časopisnih besedil. Kvantitativna analiza frazeologije v izseljenski *Svobodni Sloveniji* je interpretirana s pomočjo primerjave z istovrstnimi podatki, dobljenimi iz časopisov, izhajajočih v Sloveniji. Drugi del prispevka prikazuje, kakšna frazeologija v časopisu slovenskih izseljencev je in – izhajajoč iz podatka, da količina frazemov v *Svobodni Sloveniji* z leti upada – ugotavlja, kako je s frazeološkim delom jezikovne kompetence pri piscih analiziranih besedil.

The article deals with phraseology in the newspaper of the Slovene emigrant community in Argentina from two aspects, which are, at first sight, not directly connected with each other. The first part treats phraseological units as expressive linguistic means that are optimal for fulfilling the appellative function of newspaper texts. The quantitative analysis of phraseology in the emigrant newspaper *Svobodna Slovenija (Free Slovenia)* is interpreted by means of a comparison with data of the same kind obtained from newspapers published in Slovenia. The second part of the article shows the type of phraseology in the newspaper of the Slovene emigrants, and on the basis of the fact that the number of phraseological units in *Svobodna Slovenija* decreases year after year it analyses the phraseological competence of the writers of the texts analysed.

1 Dvojnost

Prva pobuda za izbiro frazeološkega gradiva ravno iz časopisa slovenske izseljenske skupnosti v Argentini *Svobodna Slovenija/Eslovenia libre* je bila radovednost, kako tako ekspresivna in razmerja izražajoča jezikovna sredstva, kot so frazemi, odsevajo »družbeno-politično klimo in idejno-politično naravnost« neke nadpovprečno zamejene in kompaktne skupnosti – skupnosti, ki je v sebi enotna in nasproti primerjalni istojezikovni (v tem primeru »matični« slovenski) skupnosti razločevalna, morda tem bolj notranje enotna ravno zaradi načelne razločevalnosti navzven. *Svobodna Slovenija* je tednik, ki je že od vsega začetka (1942) organizacijsko in vsebinsko v rokah izseljenske skupnosti z natančno izoblikovano idejno in politično usmeritvijo. Skupnost je nastala iz skupine civilnih in vojaških

beguncev ter izgnancev – ideoloških nasprotnikov komunizma, ki so se po drugi svetovni vojni iz Slovenije (po prehodnem bivanju drugje v Evropi, največ v Avstriji) izselili v Argentino.¹ Med njimi je bilo dovolj kulturnih, znanstvenih in političnih delavcev, da so lahko poleg političnih organizirali tudi kulturne in izobraževalne ustanove, ki so bile in so še nosilke tako nacionalne kakor jezikovne zavesti, pa tudi jezikovnega znanja. – Gre torej za skupnost z visoko nacionalno in jezikovno zavestjo (Glušič 1996, Žigon 1996), kar je v navezavi na temeljni koncept simpozija *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje* nujno sprožilo vprašanje: kaj se pravzaprav zgodi z jezikom, katerega nosilci imajo sicer visoko nacionalno in jezikovno zavest, je pa njihov jezik zaradi objektivnih okoliščin omejen v svoji polifunkcijskosti. Govoreč o jeziku (katerekoli) izseljenške skupnosti, namreč ne moremo mimo dejstva, da je jezik dinamičen organizem, ki se spreminja. Njegovo spreminjanje je pogojeno z okoljem, v katerem izpolnjuje vse svoje vloge, v primeru knjižnega jezika poleg sporazumevalne tudi povezovalno in predstavitevno. Jezik (iz)ločene jezikovne skupnosti se zato sčasoma pričakovano začne bolj ali manj razlikovati od jezika matične skupnosti. Novo, drugojezično okolje pri tem vpliva na dva načina: po eni strani konzervatorsko s težnjo, čim dlje čim bolj ohraniti »tak = star = čist« jezik, po drugi z vplivanjskim interferenčnim učinkom. Razlike so najprej in najočitnejše opazne na ravni poimenovalnih sredstev in celo od teh bolj in prej na ravni »leksikalnih besed« kakor na ravni slovničnih (Šabec 1996: 112). Predvidevati je mogoče – čeprav ne razpolagamo s kakimi posebnimi tovrstnimi raziskavami –, da je od leksikalnih sredstev besedje stabilnejše od frazeoloških zvez, in sicer iz dveh razlogov: a) oblikovno je kompleksnejša enota podvržena večji količini možnih sprememb;² b) prevladujoča prisotnost konotativnega pomena v frazemih dela te enote tudi pomensko manj fiksirane, bolj spremenljive. Spremembe v obliki, pomenu ali rabi frazemov so torej v (iz)ločeni jezikovni skupnosti pričakovane.

Izpostavila sta se torej dva sklopa vprašanj, ki med seboj, vsaj na prvi pogled, niti nista neposredno povezana, družita ju le dejstvo, da njun vir predstavlja isto jezikovno gradivo in da ima ta jezik istega nosilca (uporabnika, govorca). Prvi sklop zadeva besedilni in pragmatični vidik, v njem je frazeologija opazovana kot zbir ekspresivnih jezikovnih sredstev, ki predmetnost in pojavnost v besedilu ne le poimenujejo, temveč izražajo tudi, celo predvsem razmerje do nje. Drugi sklop vprašanj skuša opazovati frazeološko kompetenco piscev kot pripadnikov dislocirane slovenske jezikovne skupnosti, kakor se kaže v analiziranih časopisnih besedilih.

¹ V skupini je bilo »približno 6000 Slovencev« (GLUŠIČ 1996: 126).

² Variante in odstopi od norme so v frazeologiji pogostejši kot v nefrazeološki leksiki (KRŽIŠNIK 1996).

1.1 Gradivo

Frazeologija³ je bila zbrana iz vseh besedil v tedniku *Svobodna Slovenija* v treh obdobjih, in sicer leto 1953 (5., 19. in 26. marec, 9. april, 5. in 12. november),⁴ leto 1976 (8., 15., 22. in 29. januar, 5. in 12. februar) in leto 1996 (4., 11., 18. in 25. januar, 22. in 29. februar). V vsakem obdobju je bilo torej pregledanih šest števil, kar ustreza količini enega tedna dnevnega časopisa.⁵

2 Frazeološka sredstva v vlogi razkrivanja družbeno-politične naravnosti besedil

Besedila v časopisu s tako posebnim statusom in tako deklarirano idejno-politično naravnostjo, kot je argentinska izseljenska *Svobodna Slovenija*, so me vznemirjala zato, ker že razpolagam z rezultati raziskave o frazeologiji v slovenskem dnevnem časopisu (povzemanlo gl. Kržišnik 1998). Primerjana je bila raba frazeologije v časopisu v treh obdobjih, in sicer leta 1948 (*Ljudska pravica*, *Slovenski poročevalec* in *Primorski dnevnik*), leta 1991 (*Delo*, *Ljubljanski dnevnik* in *Primorski dnevnik*) in leta 1995 (poleg časopisov iz leta 1991 še *Republika* in *Slovenec*). Časovni razpon je dovolj velik in odseki znotraj njega med seboj dovolj raznoliki,⁶ da je bilo mogoče opredeliti tako splošne kakor tudi razločevalne značilnosti rabe frazeologije v slovenskem časopisu druge polovice 20. stoletja in ovrednotiti njeno funkcijo kazalca »vzdušja« v družbi.

2.1 Splošne težnje v rabi frazeologije v slovenskem časopisu druge polovice 20. stoletja

Količina frazeoloških sredstev v besedilih slovenskih časopisov narašča.⁷ Ker ne razpolagamo s podatki o rabi frazeologije v časopisu pred 2. svetovno vojno, bi lahko domnevali, da si je frazeologija po vojni šele začela utirati pot vanje, vendar

³ Frazeologijo razumem v ožjem pomenu kot zbir stalnih besednih zvez, katerih pomen ni v celoti predvidljiv iz pomenov sestavin. Torej so izločena večbesedna terminološka poimenovanja. Od frazeoloških enot nisem upoštevala minimalnih frazemov v *teku (česa)* 'med (časovno)' (čem), *prii do (česa)* 'zgoditi se' ali *(kdo) prii do (česa)* 'doseči', ki imajo poleg minimalnega obsega tudi nizko ekspresivnost in bi bili zato prepogosto spregledani.

⁴ To je prvih šest števil tega leta, ki jih hrani Rokopisni oddelek NUK-a. Ker je bil emigrantski tisk v tednji Jugoslaviji, torej tudi Sloveniji, uradno prepovedan, zlasti zgodnejši letniki *Svobodne Slovenije* niso popolni.

⁵ Pomembno zaradi orientacijske primerjave s stanjem v slovenskih dnevnikih.

⁶ Znotraj razpona skoraj 50 let sta zaobjeti dve prelomni obdobji, leto 1948 je čas vzpostavljanja enostrankarskega, komunističnega sistema, leto 1991 pa, ravno obratno, čas vzpostavljanja demokratičnega večstrankarstva, in eno neprelomno, to je leto 1995. Prelomnost ali neprelomnost družbeno-političnega položaja se je pokazala kot relevantna, saj je s tem povezana bolj ali manj poudarjena čustvenost, skrajnost v vrednotenju itd., se pravi vse tisto, kar je mogoče s frazeološkimi jezikovnimi sredstvi tako dobro izraziti.

⁷ Ker se je obseg dnevnikov od 40. do 90. let precej spremenil, so manj kot primerjave absolutnih števil zgovorni primerjalni podatki znotraj istega obdobja, zlasti pa distribucija frazemov po besedilih z različno tematiko (o vsem tem v KRŽIŠNIK 1998 in tam navedeni literaturi). Edini časopis, katerega obseg je nekako primerljiv v vsem času in tudi s *Svobodno Slovenijo*, je *Primorski dnevnik*.

bi bilo to verjetno napačno. Distribucija frazemov po besedilih s politično tematiko v časopisju iz leta 1948 namreč kaže, da so frazemi redko rabljeno izrazno sredstvo samo v besedilih o slovenski oz. jugoslovanski politiki,⁸ saj so v zunanjepolitičnih besedilih rabljeni več kot desetkrat pogosteje (absolutno razmerje je 23 : 248 frazemov). Povedno je tudi razmerje med pojavljanjem frazemov v besedilih o t. i. zahodni (tedaj največkrat imenovani »imperialistični«, tudi »kapitalistični«) politiki in v besedilih o vzhodni (»komunistični«, »sovjetski«) politiki – sedemkrat pogosteje je s frazemi poimenovano dogajanje v zahodni politiki (absolutno razmerje je 30 : 218 frazemov). Očitno torej je, da so se pisci pri pisanju o »velikih«, tj. ideološko pomembnih temah izogibali frazeološkemu sredstvu. Razlogov za to je verjetno več: morda so se zdela preveč »ljudska«, gotovo so bila tudi preveč ekspresivna, zlasti pa so frazemi vse prepogosto nosilci negativne konotacije.⁹ V 90. letih se je notranjepolitična tematika že zdavnaj spustila s piedestala, zato je tudi distribucija frazemov po besedilih s politično tematiko bistveno bolj uravnotežena.¹⁰

– Največ frazemov se pojavlja v besedilih s politično tematiko. V njih se v vseh treh analiziranih obdobjih pojavlja nekako dobra polovica vseh frazemov. Največ pa jih je dve tretjini v političnih besedilih *Dela* v letu 1991, v *Primorskem dnevniku* pa že leta 1948, kar je tem bolj izjemno.

– Zavestno izrabo frazemov kot ekspresivnih, zato opaznih sredstev v časopisnih besedilih – ki jih najpogosteje beremo »diagonalno«, ne od začetka do konca – kaže njihovo pojavljanje na besedilno izpostavljenih mestih. Številčno uravnoteženo je njihovo pojavljanje v naslovju, v začetku (kar pomeni v krepko tiskanem sinopsisu ali na začetku besedila) in na koncu besedila.¹¹ Enako kot že za pogostnost pojavljanja frazemov moramo tudi za njihovo distribucijo znotraj besedila opaziti, da so besedila iz leta 1948 v tem smislu še nerelevantna.¹² Torej ne le s svojo količino, tudi z mestom pojavljanja so bili frazemi tedaj manj opazno oz. manj izrabljeno jezikovno sredstvo.

– Odstopi od norme so nadaljnja splošna značilnost rabe frazeologije v časopisnih besedilih. To so lahko nefunkcionalne »napake«, vzrok (in hkrati opravičilo) zanje je mogoče iskati v naglici, s katero nastajajo besedila v dnevnikih (o tovrstnih odstopih gl. še dalje), ali pa so odstopi funkcionalni v obliki t. i. frazeoloških prenovitev, ki so eden najpogostejših kreativnih jezikovno-besedilnih postopkov v teh besedilih konec 20. stoletja. Ne pa tudi v časopisnih besedilih po 2. svetovni

⁸ Ti dve tematiki v besedilih leta 1948 nista zelo razvidno ločeni.

⁹ Več kazalcev kaže, da so frazemi najpogosteje nosilci negativne vrednotenjske konotacije.

¹⁰ V letu 1991, tj. v času osamosvajanja Slovenije, je raba frazemov v besedilih o slovenski in jugoslovanski politiki sicer pogostejša kakor v zunanjepolitičnih besedilih, vendar še zdaleč ne tako nepričakovano pogostejša, razmerje je približno 2 : 1 (absolutne številke 315 : 141). Notranja politika je bila tedaj zaradi političnega dogajanja preprosto bolj in večkrat vrednotena.

¹¹ Raziskava ni potrdila njihovega pretežnega pojavljanja v časopisnih naslovih, je pa res, da so za rabo frazemov v naslovih značilne nekatere druge posebnosti (prim. KOROŠEC 1978).

¹² To kaže dejstvo, da se leta 1995 na besedilno izpostavljenih mestih pojavlja v povprečju 15,56 % vseh frazemov, leta 1948 pa le 1,56 %.

vojni: samo trije od skupno 449 frazemov so v besedilih iz leta 1948 rabljeni prenovljeno, aktualizirano, značilno je tudi, da so vse tri prenovitve v *Primorskem dnevniku*. Še enkrat je treba ugotoviti, da so bila 40. leta za »igranje z jezikom« preresen čas.

2.2 Kot razločevalna se je po posameznih analiziranih obdobjih pokazala raba frazeologije posebej v časopisnih besedilih s politično tematiko:

– Razmerje med količino frazemov v poročevalnih (informativnih) in presojevalnih (komentatorskih) časopisnih besedilih: čim bolj je obdobje družbeno-politično prelomno, tem manj je distribucija frazemov omejena predvsem na presojevalna besedila, na katera bi praviloma morala biti, ker gre za ekspresivna jezikovna sredstva, ki izražajo predvsem razmerja do upovedene predmetnosti (informacije).¹³ Značilno je, da besedil v čustveno zelo izpostavljenem času slovenskega osamosvajanja leta 1991 z distribucijo frazemov sploh ni mogoče ločiti na poročevalna in presojevalna. Nizka je razločevalnost tudi leta 1948, še najvišja v *Primorskem dnevniku* (1 : 2),¹⁴ medtem ko neprelomnega leta 1995 doseže npr. v notranjepolitičnih besedilih razmeroma visoko stopnjo (v *Delu* 1 : 7, v *Slovincu* celo 1 : 11).

– Prisotnost ali odsotnost vrednotenjske konotacije, ki jo v teh besedilih prispevajo frazemi.¹⁵ Na tem mestu lahko ugotovimo, da so se časopisi leta 1948 izogibali vrednotenju s frazemi – povprečno razmerje je 1 : 1,8, kar pomeni, da ni niti dvakrat toliko frazemov z vrednotenjsko konotacijo kot tistih brez nje, medtem ko jih je v 90. letih več kot štirikrat toliko (1991 – 1 : 4,7; 1995 – 1 : 4,4). To prav gotovo kaže manj oz. bolj sproščen odnos do političnih tem, ali bolje: manj ali bolj sproščeno izražanje tega odnosa.

– Razmerje med negativno in pozitivno vrednotenjsko konotacijo, izraženo frazeološko, na splošno potrjuje znano krilatico, da je v časopisu »slaba novica dobra novica«, kar pomeni, da frazemi z negativno vrednotenjsko konotacijo nasploh prevladujejo, celo do take mere, da imajo npr. leta 1991 v *Primorskem dnevniku* vsi frazemi v besedilih o jugoslovanski politiki negativno konotacijo.¹⁶ Še bolj so zato opazni odstopi v drugo smer, ko imajo leta 1948 skoraj vsi v besedilih o slovenski in jugoslovanski politiki rabljeni frazemi pozitivno konotacijo. V istem času je opazna tudi razlika med razmerjem negativno : pozitivno v vrednotenjski konotaciji frazemov v besedilih o »komunistični« politiki Vzhodne Evrope, v njih je

¹³ Prisotnost ekspresivnih sredstev v poročilih, novicah, vesteh kaže (zavestno ali nezavedno) hotenje pisca, vplivati na bralca: »prodajati« svoje subjektivno vrednotenje ali čustveno razmerje, kakor da bi bilo objektivno dejstvo.

¹⁴ Pomeni: v presojevalnih besedilih se pojavlja dvakrat več frazemov kakor v poročevalnih.

¹⁵ So frazemi, ki to konotacijo imajo, in taki, ki je nimajo. Za drugo prim. *iz dneva v dan, svoj čas, imeti pred očmi (kaj)*, za prvo gl. dalje op. 16.

¹⁶ Negativna konotacija, ki jo v besedila vnaša frazem, izhaja iz njegovih vrednotenjskih pomenskih sestavin, prim. *stegniti pete* = neg. nasproti poz. *leži k večnemu počitku*, in/ali iz njegove tematizacije, npr. negativno za človeka je tako *metati polena pod noge* kakor *prelivati kri*.

komaj kaj več negativne vrednotenjske konotacije kakor pozitivne (povprečno 1 : 1,3), in v besedilih o »imperialistični« politiki Zahoda, v njih je s frazemi izraženo negativno vrednotenje v povprečju štirikrat pogostejše od pozitivnega.

2.3 Kot sklep k danim izhodiščem in pred nadaljnjim primerjanjem s stanjem v argentinski *Svobodni Sloveniji* se zdi potrebno opozoriti na nekatere drugačnosti, ki jih po količini in distribuciji rabljene frazeologije kaže med slovenskimi časopisi *Primorski dnevnik*, zlasti v obeh za Slovence politično prelomnih obdobjih, leta 1948 in 1991. Opozorilo na to je smiselno zaradi posebnega statusa tega dnevnika. Dejstvo namreč je, da nikoli ni izhajal znotraj državnih in upravnih meja Slovenije: v prvem analiziranem obdobju je izhajal na Svobodnem tržaškem ozemlju, v drugih dveh pa je bil dnevnik pripadnikov slovenske manjšine v Italiji. Na kratko je mogoče njegovo drugačnost opisati kot: večja sproščenost leta 1948 in manjša leta 1991. Raba frazeologije v besedilih leta 1948 kaže v *Primorskem dnevniku* nekatere težnje, ki so se v časopisju, izhajajočem znotraj slovenskih državnih meja, pokazale šele kasneje: večja količina frazemov, raba prenovitev, vsaj nakazana distribucija po besedilno izpostavljenih mestih. V letu 1991, ob osamosvajanju Slovenije, pa ravno *Primorski dnevnik* v besedilih o slovenski politiki izkazuje stanje, podobno stanju v časopisih iz leta 1948: čim manj vrednotenja (razmerje 1 : 1,5) in vsekakor ne negativnega (razmerje 1 : 0,2).

3 Frazeologija v *Svobodni Sloveniji*

3.1 Frazemi v vlogi razkrivanja družbeno-politične naravnosti besedil

Kako razvidno je izrabljena ekspresivnost frazemov tudi v besedilih *Svobodne Slovenije* (dalje SS), naj pokažeta dva zgleda. Prvi je kratko besedilo iz rubrike *Novice iz Slovenije* (SS, 29. 1. 1976, 3), ki ga že rubrika opredeljuje kot poročevalno, vendar to ni, saj ironično komentira vsako leto ponavljajoča se poročila enega od jugoslovanskih sindikatov. Da je besedilo v svoji rubriki nenavadno, kaže naslov: medtem ko imajo vsa druga kratka besedila z verzalkami označen le kraj, na katerega se nanaša novica, ima to v naslovu frazem *Alfa in omega*. – Drugi zgled predstavlja obsežno poročilo o zahtevah poljskih kulturnih delavcev (*Poljski kulturni delavci zahtevajo temeljne svoboščine*) – frazeologija se v dolgem besedilu pojavi šele v končnem odstavku, ko se pisec dotakne jugoslovanske politike in jo tako komentira:

Prav tako kot v Jugoslaviji, kjer je »demokratična« ustava in »izvoljeni« parlament samo »figov list« za zakritje edine oblasti: komunistične stranke. Le da so to poljski kulturniki povedali jasno vsemu svetu, naši pa morda le na tihem goltajo gnev, pred svetom pa *sklanjajo* z vso ponižnostjo *glave* v komunistični jarem. (SS, 12. 2. 1976, 1/2.)

Vloga frazeologije je dokaj očitna, zato je bilo zanimivo opazovati, koliko se njeno pojavljanje prekriva s težnjami, ki so se v slovenskem časopisju pokazale kot

splošne in razločevalne ter odkriti morebitne drugačnosti, ki bi odsevale poseben položaj slovenske izseljenske skupnosti v Argentini.

3.1.1 Od navedenih skupnih značilnosti velja za SS v celoti samo to, da se največ frazemov pojavlja v besedilih s politično tematiko (tabela 1). Primerjalno je mogoče reči celo, da se v političnih besedilih SS pojavlja nadpovprečno veliko frazemov.¹⁷

Tabela 1: Količina frazemov – njihov delež v besedilih s politično tematiko

	Število vseh fr.	Besedila s polit. tem.	Druga besedila
1953	238	160 (67 %)	78
1976	315	213 (67,6 %)	102
1996	147	113 (77 %)	34

Pojavljanje frazemov na besedilno izpostavljenih mestih velja tudi za besedila v SS, vendar razporeditev ni uravnotežena, prevladuje pojavljanje na koncu besedila – še posebej v besedilih z nepolitično tematiko.

Tabela 2: Pojavljanje frazemov na izpostavljenih mestih

– besedila s politično tematiko:

Časopis – leto	Naslovje	Začetek	Konec	Skupaj
1953	2	4	6	12 (7,5 %)
1976	8	1	4	13 (6,1 %)
1996	1	10	8	19 (16,8 %)
Skupaj	11	15	18	

– druga besedila:

Časopis – leto	Naslovje	Začetek	Konec	Skupaj
1953	1		4	5 (6,4 %)
1976	3		11	14 (13,7 %)
1996		1	2	3 (8,8 %)
Skupaj	4	1	17	

Podatek, ki glede rabe frazeologije SS bistveno razlikuje od slovenskega časopisja, je podatek o velikem upadu rabe frazemov v 90. letih (gl. tabelo 1 »število vseh fr.«). Kako naj interpretiramo to ravno nasprotno tendenco? Gotovo je vsaj do neke mere vzrok za tako zmanjšanje števila frazemov v SS 1996 manj

¹⁷ Ob tem ni odveč pripomba, da je v SS včasih precej težko potegniti mejo med besedili s še politično tematiko in ne več političnimi besedili. Politične in idejne teme se pojavljajo tudi znotraj drugih tematskih področij, npr. kulture, celo športa itd.

»čustveno napet« odnos do slovenske politike in umik jugoslovanske politike iz okvira notranjepolitičnega dogajanja, kar za izseljensko skupnost pomeni tudi umik iz njenega interesnega območja. To misel podpira še tabela 3, ki kaže distribucijo frazemov po besedilih s politično tematiko.

Tabela 3: Distribucija frazemov po besedilih s politično tematiko¹⁸

	Notranja politika				Zunanja politika				
	SLO	JUG	IZSEL	ZAMEJ	ARGENT	VZHOD	ZAHOD	SPL	
1953	9	55	35	0	8	30	18	5 ¹⁹	160
1976	70	12	29	12	23	8	23	36	213
1996	36		18	1	47		11 ²⁰		113
	277				78	131			

Iz podatkov lahko ugotovimo, da zmanjšana raba frazemov velja za vsa besedila s to tematiko razen za besedila, katerih tema je argentinska politika. Stolpec ARGENT nasploh kaže, kako količina rabljenih frazemov izraža dejstvo, da argentinska (državna) politika postaja od leta 1953 dalje čedalje bolj notranja politika slovenske izseljenske skupnosti: čedalje bolj in pogosteje se z njihovo pomočjo vzpostavlja do nje ocenjevalno razmerje.²¹ – A razlaganje upada frazemov zgolj s spremenjenim razmerjem do političnega dogajanja (znotraj tega seveda zlasti do slovenske politike)²² ne more zadoščati, ker je upad v besedilih z nepolitično tematiko sorazmerno celo večji kakor v političnih besedilih. Iskanje odgovora na vprašanje, ali je morda glavni vzrok za to vendarle upad frazeološke kompetence pri piscah teh besedil, je zahtevalo razširitev raziskave o količini in distribuciji frazemov še z vprašanjem, kakšna je ta frazeologija (o tem gl. dalje 3.2).

Misel o zmanjšani frazeološki kompetenci piscev potrjuje tudi podatek o nenaraščanju frazeoloških prenovitev v SS (podatek, ki je s težnjami v slovenskem časopisju ravno tako v nasprotju): 1953 – 7 prenovitev, 1976 – 14, 1996 – 7. Ker gre pri prenovitvah za kreativni poseg v ustaljeno oblikovno-pomensko zgradbo frazema, je za to potrebna kompetenca rojenega govorca.

¹⁸ Za leto 1953 je težko potegniti mejo med besedili s slovensko in jugoslovansko politično tematiko po eni strani in med besedili o slovenski in o izseljenski politiki po drugi, kajti teme se med seboj tesno prepletajo.

¹⁹ Frazemi so v besedilih o svetovnem komunizmu, zato so uvrščeni v »splošno zunanjepolitično tematiko«.

²⁰ Delitev na »vzhod« in »zahod« je končana, to preprosto ni več tema besedil. Jugoslovanska politika, ki se iz SS umika, je leta 1996 del zunanje politike.

²¹ Količina besedil s to tematiko se v SS bistveno ne spreminja.

²² Kakor smo npr. v *Primorskem dnevniku* interpretirali velik upad rabe frazemov v besedilih s politično tematiko, posebej v tistih o slovenski in jugoslovanski politiki leta 1991 (ob osamosvajanju Slovenije) (prim. 2.3 in KRŽIŠNIK 1998: 193).

3.1.2 Drugi sklop merjenih značilnosti, ki se je – omejeno na besedila s politično tematiko – v slovenskem časopisju in po posameznih obdobjih izkazal kot razločevalen, se nanaša na prisotnost konotativnega dela pomena frazemov, ki ta jezikovna sredstva dela primerna za rabo v presojevalnih besedilih. Kot kaže tabela 4, je razločevalnost med poročilom in komentarjem v SS velika v vseh treh obdobjih: veliko več frazemov se rabi v presojevalnih besedilih (razpon s časom narašča: od petkrat v letu 1953 do več kot enaindvajsetkrat v letu 1996). Ekspresija, kolikor temelji na frazeologiji, je razkrita, saj je v komentarjih kot presojevalnih besedilih pričakovana. Ta odkrito izražena ekspresija seveda pomeni tudi, da bralcev, na katere je usmerjena, ni treba prikrito prepričevati, ker je njihovo razmerje do upovedovane predmetnosti (informacije) enako razmerju, ki ga imajo do nje in ga tudi izražajo pisci (novinarji).

Tabela 4

	Politična temat.	Nepolit. temat.
1953	1 : 4,9	1 : 4,57
1976	1 : 7,8	1 : 9,2
1996	1 : 21,6	1 : 7,5

O vrednotenjski konotaciji, ki jo v političnih besedilih v SS prispevajo frazemi, bomo še največ povedali, če rečemo, da je kontroverzna. Podatki v tabeli 5 kažejo, da je v besedilih o slovenski politiki ves čas prisotno intenzivno vrednotenjsko razmerje (do skoraj štirikrat več frazemov z vrednotenjsko konotacijo kot takih brez nje), najbolj poudarjeno pa je vrednotenje v besedilih o vzhodni, »komunistični« politiki (leta 1976 sedemkrat več), medtem ko je zahodna politika le malo vrednotena s frazeološkimi sredstvi. Zanimivo je, da je razmeroma malo vrednotenjske frazeološke konotacije tudi v besedilih o argentinski politiki, vendar pa z naraščajočo vrednostjo zlasti leta 1996 tudi stolpec v tabeli 5 kaže, da postaja ta tema od leta 1953 (0,3) do 1996 (1,9) čedalje bolj interesno področje slovenskih izseljencev v Argentini.²³

²³ V neprelomnem letu 1995 je v slovenskih časopisih povprečno razmerje o vrednotenjski konotaciji v besedilih o slovenski politiki (ki je zanje notranja politika, tako kot je za SS argentinska politika) 2,7, tj. skoraj trikrat več frazemov z vrednotenjsko konotacijo kot tistih brez nje (podatki, iz katerih je izračunano povprečje, so v KRŽIŠNIK 1998: 197).

Tabela 5: Razmerje med vrednotenjsko zaznamovanimi in nezaznamovanimi frazemi²⁴

	Notranja politika				ARGENT	Zunanja politika		
	SLO	JUG	IZSEL	ZAMEJ		VZH	ZAH	SPL
1953	2,8	1,9	1,75		0,3	2,6	1	1,5
1976	2	1,8	1,3	1,3	0,5	7	1,3	1,4
1996	3,85		4	1*	1,9	1,75		

*samo 1 fr.

Povprečje: 1953 – 1,7; 1976 – 2,1; 1996 – 2,5

Iz tabele 6 je mogoče razbrati, kakšno to vrednotenje je.

Tabela 6: Razmerje med vrednotenjsko negativno in pozitivno zaznamovanimi frazemi²⁵

	Notranja politika				ARGENT	Zunanja politika		
	SLO	JUG	IZSEL	ZAMEJ		VZH	ZAH	SPL
1953	1	1,9	0,5		1	2	1,5	*
1976	3	*	1,3	2	1,6	2,5	2,25	1,3
1996	0,4		0,6	*	1,6	1,3		

*vsi fr. so neg.

SLO+JUG: 8,5

VZH+SPL: 2,8²⁶

Enako kot prej je tudi tukaj mogoče opaziti velika nasprotja, vendar zdaj predvsem v razdelku »notranja politika«. Opazno je, da je izseljenska politika, kolikor je pač vrednotena s frazemi, v prvem in tretjem obdobju ocenjevana bolj pozitivno kot negativno, v vmesnem pa tudi le rahlo bolj negativno. Zelo nasprotujoče si je vrednotenje v besedilih o slovenski politiki: od zelo negativnega leta 1976 (trikrat več negativno zaznamovanih frazemov) do celo pozitivnega leta 1996 (0,4). Če pa za interpretacijo stanja v letu 1976 upoštevamo še realijo, da sta rubriki SLO in JUG v tistem času tesno povezani in da imajo vsi frazemi v besedilih o jugoslovanski politiki negativno konotacijo, dobimo podatek, da je negativno zaznamovanih frazemov v povprečju 8,5-krat več kot pozitivno zaznamovanih. Skratka, razmerje do slovenske (in kolikor je z njo povezana, tudi jugoslovanske) politike se v besedilih SS kaže kot zelo kontroverzno, nekako črno-belo, vendar ne

²⁴ Količina frazemov z vrednotenjsko konotacijo na en frazem brez nje.

²⁵ Količina vrednotenjsko negativno zaznamovanih frazemov na en frazem s pozitivno vrednotenjsko konotacijo.

²⁶ Ker so vsi frazemi v besedilih o svetovnem (torej ne posebej o vzhodnoevropskem) komunizmu, se zdi smiselno za čas, ko je bila politična delitev sveta na komunistični vzhod in kapitalistični zahod in kapitalistični zahod samo-umevna, opazovati skupaj tudi podatke o idejni pripadnosti in manj o geografski.

ambivalentno, saj je odkrito povezano s političnim trenutkom. – Stanje v SS lahko primerjamo s prelomnim obdobjem leta 1991 v slovenskem časopisju, kjer je v besedilih o slovenski politiki razpon od prevladovanja pozitivne konotacije (0,2 v *Primorskem dnevniku*) do zelo negativne (4,8 v *Delu*). V neprelomnem leta 1995 je povprečje 2,2, od katerega noben časopis ne odstopa dosti (razpon je od 2,0 do 2,3) (natančne podatke gl. v Kržišnik 1998: 198).

V zunanjepolitičnih besedilih SS je vrednotenje bolj uravnoteženo, čeprav ni mogoče spregledati, da je vzhodna, natančneje, »komunistična« politika ocenjevana bolj negativno kot zahodna (prim. opombo 26). Če tudi te podatke primerjamo s slovenskim časopisjem, ugotovimo, da je stanje v primerljivem obdobju, to je leta 1948, najprej diametralno nasprotno: bolj negativno se vrednoti zahodna politika kot vzhodna, pri čemer je nasprotje precej večje (VZH 1,3 : ZAH skoraj 4), kar pomeni, da je »slika« svetovnih ideoloških nasprotnikov v teh besedilih bolj črno-bela kakor v besedilih SS.

3.1.3 Če povzamemo: tako sama količina frazemov (v vseh treh analiziranih obdobjih je količina frazemov v notranjepolitičnih besedilih večja, razlika od leta 1953 do 1996 celo narašča – prim. tabelo 3) kot distribucija njihove vrednotenjske konotacije v besedilih SS kaže večjo čustveno angažiranost v nacionalno, če jo tako imenujemo, politiko (izseljensko, zamejsko in državno slovensko, in kolikor je z njo povezana, tudi jugoslovansko), manj v svetovna politična dogajanja, kar kaže nekako »lokalni« značaj izseljenskega časopisa.

3.2 Opaznosti v frazeologiji *Svobodne Slovenije*

Po statističnem prikazu frazeologije v SS ostaja vprašanje, kakšne so v časopisu rabljene frazeološke enote – po »vsebini« in po normativnem statusu oz. stopnji »živosti«.

3.2.1 Pri spraševanju po »vsebini« frazemov imamo v mislih zlasti tisto, kar bi dopolnilo prvi, kvantitativni del analize. V tem smislu gre predvsem za odgovor na vprašanje, ali se in kako se obravnava idejno-politična naravnost kaže v izbiri frazeoloških enot. Ob deklarirani idejni naravnosti izseljenske skupnosti, ki jo na kratko lahko povzamemo kot »biti proti komunizmu in za versko obnovo«, bi v teh besedilih pričakovali opazno prisotnost (iz)bibličnih frazemov in pregovorov.²⁷

3.2.1.1 Ugotovitev, da v pregledanih besedilih časopisa SS pregovorov skoraj ni, je presenetljiva. Med 700 frazemi so le štirikrat rabljeni pregovorni:²⁸ *Zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača* (SS, 8. 1. 1976, 1), *Povej mi s kom hodiš, pa ti povem, kdo si* (SS, 12. 2. 1976, 1), *Sejejo v Kazakstanu, žanjejo pa v ZDA* (SS, 12. 2.

²⁷ V BURGER – BUHOFFER – SIALM 1982: 136 se ugotavlja, da so v skupnostih z večjo ideološko integrativno močjo pregovori pogosteje rabljeni v funkciji brezprizivne avtoritete.

²⁸ Zadnji navedeni je tudi (iz)biblični in je rabljen dvakrat, v naslovu in v besedilu, obakrat v obliki frazeološke prenovitve.

1976, 3) (← *kdor seje, tudi žanje*). Misel, da je pregovor nosilec moralne avtoritete, je vendarle prisotna in jo je mogoče prepoznati iz primerov, ko so kot pregovori imenovani nepregovorni frazemi, kadar avtor želi poudariti neprizivnost trditve, npr. SS, 8. 1. 1976, 6: »Jajca so si zelo podobna, tako da imamo tudi *pregovor: podobna sta si kot jajce jajcu*. Pa vendar se precej razlikujejo [...]«.

3.2.1.2 Podatki o rabi biblične frazeologije so naslednji: leta 1953 trinajst enot, leta 1976 deset, leta 1996 osem. V povprečju bi to pomenilo dobrih deset bibličnih frazemov v šestih številkah, kar ustreza številu dnevnikov v enem tednu (podatek, ki ga potrebujemo za primerjavo). Primerjalni podatek za rabo v slovenskih časopisih je dobrih šestnajst bibličnih frazemov na teden: količina od leta 1948 seveda narašča (1948 – 7 enot, 1991 – 17, 1996 – 22; obširneje prim. Kržišnik 2000b: 76–78). Čeprav – razen leta 1948 – časopisi po obsegu niso primerljivi, je mogoče reči, da izbiblična frazeologija v SS ni opazna.²⁹

Opazno veliko pa je frazemov, ki so na drugačen način – na izrazni ravnini s sestavinami, na konceptualni s »sliko« – povezani s krščanskim svetom. Primeri *Bog (sam) ve*, *Bog živi (koga)*, *Bog plačaj*, *hvala Bogu*, *v miru božjem*, *oditi v večnost*. Posebej opazni so zato, ker so kodifikacijsko zaznamovani s pisavo velike začetnice v sestavini *bog*. Pravzaprav bi te primere lahko obravnavali tudi dalje, med odstopi od norme ali kot zglede »konzervirane« norme, vendar so očiten primer izkazovanja nazorske pripadnosti.³⁰ Pri njih gre za zavestno odločitev piscev, da sestavino *bog* v frazemih, ki jih sprejemajo kot osamosvojene iz verskih besedil in naj bi torej v njih šlo za krščanskega boga z imenom *Bog*, pišejo z veliko začetnico, ne glede na to, da je pomen sestavin v frazemih vedno vsaj oslavljen, če že ne v celoti eliminiran, prim. (SS, 22. 1. 1976, 4): »[...] Ne bo naju samo za *Bog ve* kako dolgo dobo ločila, ampak bo na tvoje rame naložila težko breme stalne negotovosti in bojazni, da so za teboj oboji [...]«.³¹ Isto dokazuje tudi pisava z malo začetnico v frazemu *kot lipov bog* (»On pa nepremično sedi *kot lipov bog* in molči.« SS, 29. 1. 1976, 4). Pri tovrstni kodifikaciji jezikoslovno niti ni toliko vprašljiva odločitev za veliko začetnico sestavine *bog* v frazemu,³² temveč bolj nedoslednost pri tej odločitvi: pri zapisu pridevnika *božji* se pisci ne držijo istega kriterija in z veliko oz. malo začetnico ne zaznamujejo razlike med svojilnim in vrstnim pri-

²⁹ V slovenskih časopisih je raba bibličnih frazemov leta 1995 pokazala razliko med idejno in politično najbolj različnima časopisoma, *Slovenec* in *Republika* (KRŽIŠNIK 2000b: 77).

³⁰ Breznik-Ramovšev *Slovenski pravopis* iz leta 1935 v pravilih (str. X, odstavek III), ki so enaka kakor že v Breznikovem pravopisu iz leta 1920 (na str. 7, odstavek 12), zahteva pisavo imena *Bog* z veliko začetnico, toda z opombo: »Z veliko začetnico pišemo ta imena le tedaj, kadar se rabijo kot lastna imena [...]« Raba v frazemih med zgledi ni navedena, jo pa SP 35 (ne pa tudi SP 20) navaja v slovarskem delu pod iztočnico *Bog*, in sicer je normirana variantna pisava: *Bog (bog) ve*, *Bog (bog) si ga vedi*, a ne dosledno izpeljana (v *Bog pomagaj* je samo velika začetnica).

³¹ Če bi namreč bila sestavina *bog* ohranjala lastnoimenski pomen, bi morala biti zveza *bog ve* kot vrinjena poved od povedi, v katero je vrinjena, odmejena z vejicama.

³² Končno je velika začetnica pri lastnih imenih v frazemih večinoma celo ohranjena, npr. *hoditi od Poncija do Pilata*.

devnikom (*Božji* 'od Boga', enako kot *Slovenčev*; *božji* 'nanašajoč se na Boga', enako kot *slovenski*), temveč dosledno pišejo z malo začetnico (npr. *božja volja*).³³ – Na tem mestu je treba omeniti še pogosto rabljene frazeme, ki so s »sliko«, ki jo prinašajo (npr. *oditi v večnost*, *oditi k Bogu po plačilo*), povezani s krščanskim svetom. Ker je njihovo pojavljanje do neke mere besedilnovrstno vezano in izražajo poleg nazorske naravnosti tudi posebno (drugačno) besedilno normo, so uvrščeni tja (prim. 3.2.2.1).

3.2.2 Govoreč o normativnem statusu oz. »živosti« frazemov v SS, seveda ne moremo mimo dejstva, da gre za časopis več kot pol stoletja dislocirane jezikovne skupnosti, ki živi znotraj drugojezične države. Kot že rečeno, se vpliv drugojezične, v tem primeru špansko govoreče skupnosti, kaže na dva načina.

Po eni strani želijo dislocirani govorniki – seveda s predpostavko, da jih povezuje zavest nacionalne in jezikovne pripadnosti, kar v danem primeru vsekakor velja – svoj jezik ubraniti pred vplivom jezika okolja tako, da ohranjajo svoj jezik čim bolj »čist«. Puristična naravnost do jezika je zato pričakovana, vzrok zanjo pa je predvsem negotovost, zato strah pred spremembami, kar vse nujno povzroči jezikovni konzervativizem. Tako SS npr. še leta 1976 rabi stalno besedno zvezo *preki sod za naglo sodišče*.³⁴ Ker pa se svet kljub vsemu vrti in je zato na njem veliko novih stvari, jih je treba tudi na novo poimenovati. Pri tem so metaforična poimenovanja še nekoliko bolj občutljiva, ker se lahko celo ob enaki »sliki« in enakem pomenskem prenosu pojavijo razlike na izrazni ravni. Ko se poimenovanje ustali, postanejo ravno te razločevalne.³⁵ Tako se je v slovenščini v Sloveniji za angleški izraz *cold war* konvencionalizirala zveza *hladna vojna*. Zaradi tega zveza *mrzla vojna*, ki jo večkrat srečamo v SS (npr. 9. 4. 1953 na str. 1), učinkuje kot napaka, čeprav sta oba pridevnika v prostih zvezah, npr. *hladna/mrzla voda*, popolni sopomenki in med seboj zamenljiva.

Drugi vpliv, ki se mu skupnost znotraj drugojezične skupnosti ne more izogniti, je jezik okolja. Prvi in pravzaprav neizogiben je vpliv pri poimenovanju realij, ki so prisotne v drugojezičnem okolju, materni jezik pa zanje nima izrazov, ker jih njegovi govorniki ne poznajo. Tudi v tem primeru so metaforična poimenovanja opaznejša. Primer za to je *rožnata palača*, tip stalnega poimenovanja kot *bela hiša*: »To se je sedaj spremenilo in v *rožnati palači* večkrat zaskrbljeno gledajo na politično polje [...]« (SS, 4. 1. 1996, 2.)

Oba vpliva je v besedilih SS mogoče opazovati tudi na ravni frazeologije (seveda pa bi bilo za celovitejši prikaz stanja jezika treba pritegniti še druga jezikovna sredstva).

³³ V tem smislu se držijo navodil pravopisa – v SP '20 in SP '35 je *božji* samo z malo začetnico.

³⁴ SS, 8. 1. 1976, 3.

³⁵ V sorodnih jezik je mogoče najti primere zelo minimalne razločevalnosti, npr. slov. *biti v škripcih* in hrv. *biti u škripcu*.

3.2.2.1 »Konzervatorska« težnja se ne kaže toliko z izbiro zastarelih frazemov, redkec je celo primer ne več živega skladišnega obnašanja glagolskega frazema, kakor ga npr. najdemo v SS, 5. 2. 1976: »[...] nihče ni upal glasno zastaviti, dasi je vsem neprestano v *mislih* [...]« – dajalniške vezave (*kdo/kaj*) *biti v mislih (komu)* v SSKJ (1970–1991) ne bomo našli, navaja pa jo še Glonarjev slovar (1936).³⁶ Redkost takih primerov niti ne preseneča, prej potrjuje, da 50 let dislociranosti (in to skupinske, ne individualne) ni dovolj za sistemske spremembe na ravni knjižnega jezika. – Pogostejše in zato opazno je vzdrževanje neke preživele (zastarele) besedilne norme, ki se najočitneje kaže v rabi zastarelo »literariziranih« frazemov tudi v aktualnopolitičnih člankih. Gre po eni strani za rabo funkcijskozvrstno neustreznih frazemov, npr. *vžigati srca (za kaj/koga)*, *vnemati srca (za kaj/koga)*, (*kdo/kaj*) *imeti mesto v (čigavem) srcu*. Tako rabo je mogoče najti ne le v besedilih SS leta 1953, v katerih je sicer najpogostejša, temveč tudi še leta 1996, zlasti kadar je tema besedila politična preteklost izseljencev, prim.

V razmišljanju o naših odnosih do domivne srca ne moremo mimo tega, da nam in Sloveniji *tiči v srcu trn*, ki nam povzroča bolečine zaradi trajajočega krivičnega stanja, Slovenijo pa zastruplja, da se ne izmota iz vezi preteklosti in trpi globoko razklanost v svojem jedru. (SS, 11. 1. 1996, 4.)

Do neke mere sodijo sem tudi v 3.2.1.3 že omenjeni frazemi, ki se redno pojavljajo v besedilih osmrtnic, zelo pogosto pa tudi v spominskih člankih ob tematizaciji smrti, umiranja. To so frazemi kot *izročiti (svojo)dušo b/Bogu*, *oditi k b/Bogu (po plačilo)*, *oditi v večnost*, *položiti (koga) k večnemu počitku* (z aktualizacijo *položiti k zemeljskemu počitku*); *naj počiva v miru*, *naj bo (komu) lahka zemlja* (z aktualizacijo *naj bo lahka argentinska zemlja*). V slovenskem laičnem časopisju tovrstna frazeologija v take vrste besedilih, tudi v osmrtnicah, učinkuje zastarelo.³⁷ Kako deluje taka raba na nevajenega bralca, naj pokaže primer prenovitvene rabe (SS, 15. 1. 1976, 4): »[...] da se je [...] *preselil v večno domovino* naš dobri mož [...].« V prenovitvi gre za zamenjavo stalne sestavine frazema *večnost* z aktualizirano *večno domovino*. Zunajbesedilno je aktualizacija lahko razložljiva: slovenski izseljenci so izgubili svojo tuzemsko domovino (Slovenijo), ne pa tudi večne, to bodo dosegli po smrti.³⁸ Bralec, ki ima to realijo premalo v zavesti, lahko povezavo spregleda in aktualizacijo zgolj znotrajjezikovno poveže s frazedom *preseliti se v večna lovišča*, ki ima isti denotativni pomen 'umreti', a različno – in sobesedilno seveda popolnoma neustrezno – konotacijo (šaljivo!).

Na prvi pogled je kot del starejše besedilne norme treba interpretirati tudi pogosto opremljanje sestavin frazemov z narekovaji: *je spet v svoji »formi«* (SS, 26. 3. 1953, 1), *da je to prvo »rundo« B. izgubil* (SS, 9. 4. 1953, 1), *da bi celodnevno*

³⁶ Sodobna oblika frazema je (*kdo/kaj*) *biti v (čigavih) mislih*.

³⁷ Ni mogoče trditi, da so ti frazemi zastareli, le v (laičnem) časopisju niso več rabljeni ali pa so rabljeni izjemoma.

³⁸ Prim. »[...] da se je 27. januarja preselila iz doline solz v pravo domovino vseh zemljanov naša draga [...]« (SS, 5. 2. 1976, 4.)

šolo spravili »pod streho« (SS, 8. 1. 1976, 5), ki sta ga hoteli imeti vedno »pod kontrolo« (SS, 22. 1. 1976, 1). Mogoče pa je, da imajo narekovaji (tudi ali predvsem?) funkcijo navodila za branje: da boš razumel prav, ne beri dobesedno, ampak frazeološko. Enak je pomislek ob akcentuiranju kot v primeru (SS, 11. 1. 1996, 6): »In njegovo nenehno ljubimkanje z Bordonom *kalí vode* tudi v Solidarni fronti.« Zastavlja se vprašanje, ali bralci *Svobodne Slovenije* tako navodilo za branje potrebujejo? In dalje: kako je z njihovo frazeološko kompetenco?

3.2.2.2 Nevarnosti interferenc iz jezika okolja, v danem primeru iz španščine, se pisci teh besedil zelo dobro zavedajo in tudi pri rabi frazeologije se kaže njihova posebna skrb, da bi kar najbolj opazno razmejili slovensko od neslovenskega. Zgovoren je naslednji primer:

Za boljše razumevanje je treba najprej omeniti, da je prestolniški peronizem to kar argentinski žargon imenuje *vreča mačkov*. Ne vidi se, kaj je notri in kako položaj stoji, jasno pa je, da se ti »mački« med seboj praskajo, grizejo in koljejo brez pravega smisla in brez pravega cilja. (SS, 29. 2. 1996, 2.)

Pomen španskega frazema *vreča mačkov* je namreč delno prekriven s pomenom slovenskega *kupiti mačka v žaklju/vreči* (gl. zgoraj: »ne vidi se, kaj je notri«), zato opozorilo, da gre za »argentinski žargon«, preprečuje možno interferenco.³⁹

Druga možnost za razkrivanje drugojezičnega frazema, ki jo pisci sicer redkeje izrabijo, je citatno vključevanje v slovensko besedilo, npr. »[...] pri katerem smo se »a *dedo*« peljali z žičnico na razgledni hrib« (SS, 5. 2. 1976, 3).⁴⁰ A skrb je lahko prisotna le, kadar se pisci tujejezičnega frazema zavedajo. Problem nastane, če tega védenja ni, kar se je zgodilo s pozdravom ob koncu pisma dopisnika (SS, 18. 1. 1996, 2), kjer namesto *lep pozdrav* stoji *velik pozdrav*. Posledica vpliva španščine je tudi raba *imeti (kaj_i) na vidiku* namesto *(kaj_i) biti na vidiku*,⁴¹ po enaki zamenjavi dveh pomožnikov v španščini pa je prišlo do – za slovenščino precej nenavadne – rabe (SS, 22. 1. 1976, 3): »Za *njegovim bregom* sem bral misel [...]«, ki je iz napačnega izhodišča *(kaj) biti za (čigavim_i) bregom* namesto ustaljenega *(kdo_i) imeti (kaj) za bregom*.

Na splošno je mogoče reči, da takih primerov v frazeologiji ni zelo veliko in torej vsaj na tej ravni vpliv tujejezičnega okolja ni edino, kar bi v obravnavanih besedilih pričalo o upadu frazeološkega dela jezikovne kompetence pri piscih (oz. tudi bralcih).

3.2.3 Med značilnostmi, ki so se v raziskavi o rabi frazeologije v slovenskem časopisju pokazale kot splošne, so omenjeni nefunkcionalni odstopi od norme kot »napake«. Na drugem mestu ugotavljam, da – razen v primeru, ko gre za popolno ali

³⁹ Morda gre tudi le za argentinsko španščino, vsekakor pa, če verjamemo piscu, za neknjižno (morda res žargonsko) stalno zvezo.

⁴⁰ »A *dedo*« = *na štop*. Pri ugotavljanju vpliva španščine mi je pomagala mag. Damjana Pintarič, asistentka na Oddelku za romanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani, za pomoč se ji zahvaljujem.

⁴¹ »Ko *imajo na vidiku* prihodnje volitve [...]« (SS, 5. 2. 1976, 2.)

delno kalkiranje tujejezičnih frazemov, ki v slovenskem frazeološkem sistemu nimajo asociativne enote – ti odstopi niso komunikacijsko moteči (Kržišnik 1996), večinoma jih bralci niti ne opazijo (Kržišnik 2000a). Vzrok za to je dejstvo, da se zdijo nekako »logični«, kar pomeni, da se gibljejo znotraj sistema; gre npr. za zamenjavo sestavine frazema z njeno nadpomenko: *že ptički /<vrabci/ na strehah čivkajo*, zamenjavo sestavine s sopomenko: *nimata spojnih /<skupnih/ točk* (SS, 12. 2. 1976, 4), nadomeščanje sestavine z besedo iz sobesedilne razlage: *obtožba (<vik in krik), ki so jo sindikalisti zagnali* (SS, 29. 1. 1976, 2), križanje pomensko bližnjih frazemov: *čas teče svojo pot < čas teče + (kaj) gre svojo pot* (SS, 12. 11. 1953, 3) ipd. Razen prvega so vsi navedeni odstopi iz SS, kar pomeni, da tudi tem besedilom niso neznani. Mogoče pa je opaziti dvoje: prvič, da jih je v primerjavi s stanjem v slovenskih dnevnikih malo, kar je do neke mere gotovo treba pripisati že omenjeni posebni skrbi piscev za jezikovno pravilnost,⁴² in drugič, da njihova pogostnost v SS leta 1996 upada – hkrati z upadom rabe frazeologije sploh.

Poleg tovrstnih (»logičnih«, sistemskih) odstopov je v besedilih SS mogoče – pogosteje kot v slovenskih dnevnikih – najti še drugačne. Za primer naj služita dva zgleda:

(1) Kar so imeli od poprej, se je ob nacističnem pritisku porazgubilo in uničilo, sedaj pa nima kaj vzeti v roke niti vernik v cerkvi, niti organist na koru. Prvemu manjkajo besedila raznih znanih ljudskih melodij, drugemu note. Začel sem razmišljati, kako bi se temu pomanjkanju *prišlo v oko*. (SS, 15. 1. 1976, 4.)

(2) Veliko zborovanje. Na jugu države. Slavnostni govornik – Tito. Osnovna tema – finančni neuspeh vodilnih gospodarstvenikov in nezadostna delovna storilnost produktivnega sektorja. Še zlepa jim *ni bral takih levit*, da se je sredi sončnega dne kar bliskalo. (SS, 5. 2. 1976, 4.)

Zgled (1) povzroči komunikacijski nesporazum – ni čisto jasno, kaj je hotel pisec povedati, niti ni mogoče razložiti, kako je do napake prišlo. Če ne gre za kak lokalni frazem, niti ne gre za vpliv (argentinske) španščine.

Frazem v zgledu (2) je sicer razumljiv, manj razumljiv je vzrok za napako. Zakaj bi iz frazema *brati levite (komu) 'oštevat (koga)'* skleпали, da je *levite* ženskega spola? Končnici Sam m. in ž. sp. v tož. mn. sta sicer homonimni (*stol-e = miz-e*), dalje je tudi beseda *levit*, vsaj v neterminološki rabi,⁴³ v slovenščini praviloma monokolokabilna, tj. se pojavlja le kot frazeološka sestavina v povezavi z *brati* in *peti*. In vendar rojenemu govorniku večinoma ni težko določiti njenega spola. Vzrok za to je med drugim osamosvajanje sestavine *leviti* (vedno v mn.), kot v *Nehaj mi že s temi leviti, le kdo te bo poslušal!*⁴⁴ Pričakovani, sistemski odstop od norme bi bil, da bi ob zanikanem povedku predmet ostal v tožilniku, kot v primeru (iz korpusa

⁴² Res pa je tudi, da besedila v tedniku ne nastajajo v taki naglici kakor besedila v dnevnikih.

⁴³ Prim. terminološko v SSKJ *levit* 1. rel. 'naslov za duhovnika, diakona, kadar streže pri bogoslužju, zlasti pri slovesni maši', 2. pri starih Judih 'pomočnik duhovnika pri daritvi v templju'.

⁴⁴ V korpusu Fida sta dva zgleda: *poslanski leviti* in *leviti Ala Gora*.

Fida): *Ne bi jim radi brali levite* [...].⁴⁵ Pri rabi frazema v SS je bilo normativno pravilo upošteevano: stavčno zanikanje je povzročilo zamenjavo tožilniške oblike z rodilniško, a žal z napačno. Take napake ni mogoče razložiti drugače kot s poznavanjem frazema zgolj iz slovarja, ne iz rabe.⁴⁶

3.2.4 Če povedano povzamemo, lahko ugotovimo, da je vzrok za v prvem delu opaženi upad rabe frazemov v besedilih *Svobodne Slovenije* – poleg že omenjenega manj čustveno prizadetega odnosa do slovenske politične tematike, ki se v časopisnih besedilih nasploh pogosto izraža s frazemi kot ekspresivnimi jezikovnimi sredstvi – treba iskati tudi v okrnjeni jezikovni kompetenci piscev. Prizadetost se kaže tako na besedilni ravni, in sicer z rabo za časopisna besedila zvrstno neustreznih frazemov, kakor tudi na jezikovni – z interferenčnim vplivom jezika okolja (/argentinske/ španščine) in z očitnim obstajanjem določenega dela slovenskega knjižnega jezika samo na ravni naučenega, slovarskega, kar je brez ustrezne rabe prej ali slej zapisano izgubi in pozabi.

4 Kot frazeologinjo me je ob analizi besedil v izseljenskem časopisu presenetilo spoznanje, da odsotnost tistih odstopov od norme, ki smo jih imenovali »logične napake«, ker so sistemske, ni znak »živosti« jezika, temveč prej znak upada jezikovne kompetence pri govornikih. Kot kaže, tovrstni odstopi nimajo samo (normativno) negativne vloge, temveč so tudi spodbuda za nastanek novih frazemskih variant ali novih frazemov.⁴⁷ – Kakor sta jezikovna zavest in skrb za jezikovno znanje v slovenski izseljenski skupnosti v Argentini občudovanja vredni, se vendar kaže, da je temelj »živosti« jezika v prvi vrsti njegova polifunkcijska raba.

Literatura

Harald BURGER – Annelies BUHOFFER – Ambros SIALM, 1982: *Handbuch der Phraseologie*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

Joža GLONAR, 1936: *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana.

Helga GLUŠIČ, 1996: Značilnosti kulturnega delovanja slovenske izseljenske skupnosti v Argentini. *Jezik in čas*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 125–133.

Tomo KOROŠEC, 1978: Obnovitve v časopisnih naslovih. *Slavistična revija* 26/2. 147–160.

⁴⁵ Težnja po ohranjanju predmeta v tožilniku tudi ob zanikanem povedku, ki nasprotuje veljavni knjižno-jezikovni normi, je v primeru, ko gre za glagolski frazem, še večja kakor sicer. Korpus Fida navaja en sam primer »normativno pravilnega zanikanja«: [...] *da ne bi spet ponavljali levitov* [...].

⁴⁶ Tako je treba razlagati tudi enako napako, ki se v Fidi pojavi dvakrat (od 53 zgledov rabe *brati/peti levite*): »če jim ne bomo skušali *brati* partijskih *levit*« (*Mladina*, 8. 3. 1992), »da ne bomo drug drugemu *brali levit*« (*Delo*, 30. 11. 1998).

Da homonimija sama po sebi ni splošno možen ali celo nujen vzrok za napako, temveč je lahko celo pobuda za igro pomenov, kaže naslov v *Delu* (priloga *Polet*, 10. 1. 2002, 2) *S kapi pod dež*, ki je prenovitev frazema *priti z dežja pod kap* na podlagi homonimije med *kap* (m) in *kap* (ž).

⁴⁷ Znan primer tako nastale variante je *ločiti zrnje od plevela*, ki je dolgo veljala za napačno rabo frazema *ločiti zrnje od plev*.

- Erika KRŽIŠNIK, 1996: Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih. *Slavistična revija* 44/2. 133–154.
- – 1998: Frazeološka sredstva v vlogi razkrivanja družbenih sprememb med leti 1945 in 1995. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Slovenski jezik*. Ur. Ada Vidovič Muha. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. 183–200.
- – 2000a: Normativno v frazeologiji. *Jezična norma i varijeteti*. Ur. L. Badurina – B. Pritchard – D. Stolac. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 283–295.
- – 2000b: Biblične stalne zveze v SSKJ in v slovenskem jeziku. *Razprave/Dissertationes XVII*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede. 67–80.
- Anton BREZNIK, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Anton BREZNIK – Fran RAMOVŠ, 1935: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V, 1970–1991*. Ljubljana.
- Nada ŠABEC, 1996: Slovenščina v diaspori: primer ameriških Slovencev. *Jezik in čas*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 107–123.
- Zvone ŽIGON, 1996: Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Urugvaju. *Dve domovini* 7. Ur. Janja Žitnik. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti – Inštitut za slovensko izseljenstvo. 71–95.

Spletne strani

Fida – Korpus slovenskega jezika. URL: <http://www.fida.net>

PHRASEOLOGY AND ITS FUNCTION IN THE NEWSPAPER OF THE SLOVENE EMIGRANTS TO ARGENTINA

SUMMARY

Issues of the newspaper *Svobodna Slovenija/Eslovenia libre* (hereafter called SS) published in 1953, 1976, and 1997 were taken to study its phraseology. Six issues from each period were selected at random. The article deals with the material from two aspects: (1) pragmatic and sociolinguistic, (2) linguistic and textual.

(1) The pragmatic and sociolinguistic aspect shows the function of phraseological units primarily as expressive linguistic means which convey the relation to verbalised reality, thus reflecting the ideological and political orientation of the writers (partially also of the readers). The newspaper analysed has belonged to the Slovene emigrant community from the beginning of its publication in 1942. This community was formed by civilian and military refugees and emigrants – ideological opponents of communism who emigrated after the Second World War. There were numerous cultural, scientific and political workers among them, the result being that besides political organisations they organised cultural and educational institutions that have been bearers of national and linguistic awareness as well as linguistic knowledge. This is a restricted, ideologically and politically compact community with a well-developed national and linguistic consciousness.

The analysis first establishes the quantity and distribution of phraseological units in the texts. The data gathered indicate that it is the relation between the frequency of use of phraseology in political and other, i.e. non-political texts that connects the emigrant newspaper with the Slovene newspapers. However, it has to be noted that in SS political texts contain above-average number of phraseological units (Table 1). On the other hand, the most noticeable distinctive characteristic is a strong decrease

in the use of phraseological units in SS, in the 1990s (Table 1). Analogous to the fluctuation in use in the Slovene newspapers analysed, the interpretation of this decrease can, to a certain extent, be sociolinguistic: the reflection of the emotionally less tense relation to Slovene politics (after Slovenia gained independence), and the withdrawal of Yugoslav and communist politics from the field of interest of the emigrant newspaper. This, however, is not a sufficient reason, since the decrease in the use of phraseology in non-political texts is even greater than in political ones. Therefore, the question concerning the writers' phraseological competence is raised as an additional possible of interpretation.

The second complex of characteristics is limited to texts with a political orientation and shows the distribution of phraseological units in reporting texts and texts expressing assessment, the relation between phraseological units with and without evaluative connotation, and the relation between the phraseological units with positive and negative connotations. Phraseological units are expected as expressive linguistic means primarily in newspaper commentaries rather than in reports. In this respect, their distribution in SS texts is expected (Table 4). The evaluative connotation expressed by phraseological units in SS political texts is controversial (cf. Table 5): a great deal of evaluation can be found in all three periods analysed in texts concerning Slovene politics, in the period when the world was divided into the »capitalist west« and the »communist east« (i.e. in the years 1953 and 1976), also in texts dealing with foreign policy about »communist« politics, but not in texts from the same period about »capitalist« politics. The ARGENT column in Table 5 shows how Argentine politics increasingly became a field of interest for Slovene emigrants to Argentina in the period between 1953 and 1996. In order to interpret the relation between negative and positive evaluative connotation expressed by phraseological units, the important presupposition is that the negative connotation is generally prevalent in newspapers (obviously as part of the maxim that »bad news is good news«). Therefore it is even more noticeable that emigrant policy in the SS texts is evaluated more positively than negatively. Moreover, the phraseologically expressed evaluation of Slovene politics is again controversial, it is almost black and white from the very negative year 1976 to the positive year 1996 (see Table 6). In texts dealing with foreign policy, evaluation is more balanced, and in texts discussing the political »west« and »east« it is even less black and white in 1953 than in the Slovene newspapers of 1948.

(2) The linguistic and textual aspect of the discussion answers the question about the type of phraseology in SS – according to the »contents« and according to the normative status and the degree of »being in use«.

Asking about the »contents« of the phraseology used concerns its harmonisation with the declared ideological orientation of the emigrant community that can be summarised as »being against communism and for religious revival«. From this aspect the appearance of proverbs (proverbs being units that are often used in the function of unquestioned authority) and so-called biblical phraseological units is checked. It can be established that neither of them stands out in the texts – on average biblical phraseological units are even rarer than in the Slovene newspapers. In the SS texts the phraseological units connected with Christianity are noticeably numerous: at the expressive level they are connected with Christianity with the component elements, and at conceptual level with the image. Noticeably, the text writers' world-view is decisive as regards capitalising the element *bog/Bog* that appears in phraseological units.

When establishing the normative status of the phraseological units in SS we presuppose that the dislocation of the language community and its placement not only in a foreign-language community, but also in a foreign state exerts influence in two ways: showing a tendency to preserve the language »pure« to the greatest possible degree and for as long as possible, and showing foreign-language interference. In the texts analysed the proof for both can be found.

Interestingly, the »protective« tendency is not confirmed by the use of phraseological units that are no longer »alive« in (standard) Slovene, which means that the phraseological system has not changed considerably in the last fifty years. The textual norm, however, has changed noticeably, the result being that phraseological units that do not belong to a suitable language variety are used in the

texts. Here belong, for example, somewhat archaically used phraseological units in otherwise topical political articles, particularly those concerning the political past of the emigrants, such as »da nam in Sloveniji tiči v srcu trn, ki nam povzroča bolečine zaradi trajajočega krivičnega stanja [...]« (SS, 11th January 1996, 4). The habit of using component elements of phraseological units in inverted commas (*spraviti »pod streho«*) can be regarded as part of an old textual norm and the same holds true of writing accents on individual components (*kalí vodo*). Probably, both techniques are used as a kind of guide for the readers how to read, i.e. in terms of phraseology. This raises the question: what is the phraseological competence of the readers like if they need such guidance?

It is impossible to overlook the influence of Spanish in phraseology (e.g. *velik pozdrav* instead of *lep pozdrav*). This is reflected in two ways: a word combination is either literally translated from Spanish and the author specifically states that it is a direct translation, or the form of a phraseological unit in Spanish is preserved, thus it is obvious that the author consciously retains a Spanish phraseological unit without translating it into Slovene.

Special attention should be paid to deviations from the standardised form and meaning of a phraseological unit. Their frequency in texts published in Slovene newspapers is almost a rule. They are characterised by being somehow »logical« as a rule, which means that they move within the system of the language, not being specially noticed by the reader and therefore do not cause communication misunderstanding. The analysis of texts in the emigrant newspaper shows different tendencies: the above-mentioned deviations from the norm are less numerous and in the 1990s their number was on the decrease – simultaneously with the decrease in the use of phraseology in SS in general. Instead of these, i.e. systemic deviations from the norm, mistakes that are more difficult to explain can be observed in the texts analysed. In some cases they are due to the influence of the (Argentine) Spanish language: e. g. *za njegovim bregom sem bral*, based on (*kaj*) *biti za (čigavim) bregom*, which is a wrong use of the established (*kdo*) *imeti (kaj) za bregom*. In other cases the mistake can be attributed to the lack of knowledge of phraseological units or to the fact that the word combinations are known only from the dictionary, not from use (e.g. the negation of *brati levite* > *ne brati levit*, where *levit* (masculine) is treated as a noun of feminine gender). These types of mistakes show that the linguistic competence of the writers concerning phraseology is undoubtedly restricted.